

ЖҮЗ ЖЫЛҒА
ТАТИТЫН ОН ЖЫЛ

ДЕСЯТЬ ЛЕТ,
РАВНЫЕ СТОЛЕТИЮ

ЖҮЗ ЖЫЛҒА
ТАТИТЫН ОН ЖЫЛ

ДЕСЯТЬ ЛЕТ,
РАВНЫЕ СТОЛЕТИЮ

ББК 63.3(5 Қаз) 64

Ж 91

Ж 91 Жүз жылға татитын он жыл/ Десять лет, равные столетию:

Н. Назарбаевтың ҚР тәуелсіздігінің он жылдығына арналған салтанатты жиналыста сөйлеген сөзі/Выступление Н.Назарбаева на Торжественном собрании, посвященном 10-летию независимости РК. — Алматы: Атамұра, 2001. — 112 бет.

ISBN 9965-05-518-1

Ж 0501140200-356 хабарландырусыз-2001
418(05)-2001

ББК 63.3(5 Қаз) 64

ISBN 9965-05-518-1

© «Атамұра» баспасы, 2001

ЖҮЗ ЖЫЛҒА ТАТИТЫН ОН ЖЫЛ

Президент Н.Ә.Назарбаевтың
Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің
он жылдығына арналған
салтанатты жиналыста сөйлеген сөзі
Астана, 16 желтоқсан 2001 ж.

**Қымбатты қазақстандықтар!
Қадірлі достар!
Құрметті меймандар!**

Бүгінгі күннің еліміздің тарихындағы, халқымыздың тағдырындағы алатын орны ерекше. Бүгін – біздің өміріміздегі ең ұлы, ең үлкен қасиетті ұлттық мерекеміз.

Иә, осыдан он жыл бұрын Тәуелсіз Қазақстан Республикасы дүниеге келген еді.

Осы жылдардың ішінде бұл жолдың сорабын алдымен Түркі қағанатын, кейіннен Қыпшақ конфедерациясы мен Қазақ хандығын құрған өзіміздің ұлы бабаларымыздың бұдан мың жарым жылдан астам уақыт бұрын тартқанын біз есімізден шығарған емеспіз.

Ойлансақ, армандағанмыз, аңсағанмыз осы емес пе еді! Бүгінгі күні, менің білуімше, көкірегі ояу кез келген азамат Тәуелсіздік маған емес, бізге, менің еліме не берді, қолымызды неге жеткізді деген сауалды өзіне қоймай тұра алмайды.

Осы мінбеде тұрып, ағымнан жарылып: бұл сауал-

дар менің өзіммен ілесе жүретін күнбе-күнгі серігім екенін, жатсам-тұрсам ойымнан еш кетпейтін қымбат сырласым, басқан қадамымды, көкейдегі ойымды аңдып тұратын сыншым екенін айтуым керек.

Көне «Күлтегін ескерткіші» жазуында: «Елін елдікті етті, жауын бейбіт етті», деген сөздер бар екен. Осыдан мың жылдан көп бұрын айтылып, тасқа қашалған бұл сөздер біздің басымыздағы бүгінгі жағдайға тікелей қатысы бар сияқты.

Ендеше біз, ең алдымен, осы жылдар ішінде шындығына келгенде, осындай биікке көтеріле алдық па, барлық жағынан да еркіндікке жете алдық па дейтін ең салмақты сауалға ашық жауап қайтаруымыз керек.

Біз ғасырлар бойы сан ұрпақтың санасына сартаптанып сіңісті болып кеткен бодандық сезімінен, тоталитарлық жүйенің бойымызды әбден меңдеп алған енжарлық, масылдық дертінен ақыр аяғына дейін аршыла алдық па?

Бір жәйттің басы ашық. Біз осы жылдар ішінде, сөз жоқ, талай ондаған жылдарға татырлық жолдан өттік. Біз еркін тыныстайтын, еңсе жазатын күйге көштік. Біздің санамызды, зейін-зердемізді, жанарымызды тұмшалап келген бірталай көнерген сарқыншақтардан, теріс пайым-ұғымдардан арыла алғанымызға да күмән жоқ.

Яғни жоғарыдағы көп сауалдарға да қанағаттанарлық жауап бере аламыз. Барлығын бірдей шешпесек те, бағытымыз дұрыс дей аламыз.

Адам кешегісімен, қазіргісімен және келешегімен өмір сүреді. Қазіргі сәт тез өтеді, тез кешегіге, өткенге айналады. Яғни біз өмір бойы келешекке ұмтылумен ғұмыр кешеміз.

Қымбатты қазақстандықтар! Қымбатты серіктерім, қадірлі меймандар!

Бүгін күллі еліміз, барша отандастарымыз, сырт жерлердегі достарымыз Қазақстан Тәуелсіздігінің он жылдығын мерекелеу үстінде.

Бұл күн – менің өмірімдегі ең қасиетті күн, ал бүгінгі сөзім – өздеріңізге еліміз енді тәуелсіз ел болды деп жариялаған сәттен бергі ең бір жауапты сөзім.

Өйткені, бүгін мен халықтың өзі сайлаған Мемлекет басшысы, Қазақстанның тұңғыш Президенті ретінде, бір қарағанға, **қарапайым, ал іс жүзінде өте күрделі сауалдарға** жауап қайтаруым керек.

Тәуелсіздік дегеніміз не және ол бізге не берді?
Біз қандай болдық?

Біздің нені сақтауымыз керек, неден арылуымыз керек?

Ақыры, бізді алдымызда не күтіп тұр?

Бұл сауалдардың күрделі болатын себебі, оларға қайтарылатын жауап біздің әрқайсымызға, сөйте тұра біздің бәрімізге – ортақ тағдыр біріктірген халыққа, Қазақстан азаматтарына арналуы керек. Біз өз қолымызбен тұрғызып жатқан елдің азаматта-

рына, біздің болашағымыз байланысты елдің азаматтарына арналып отыр.

Ақыры, біз бүгін КСРО аталған ел мен оны басқарып келген **жүйе** арасындағы айырмашылықты айқын бағамдай бастадық.

Өткен жылдар биігінен біз **елдің ыдырауы мен сол жүйені жоюдың арасындағы** айырмашылықты да анық бағамдап отырмыз.

Алайда, тоталитарлық, томаға-тұйық қоғамды тәрік ете отырып, біз экстремизмнің, нарықтық радикализмнің әкелетін қатерін де, қоғамымыздың тұрақтылығына төнген басқа да қауіпті терең сезіне бастадық.

Біз **көп ұлтты мемлекетте** өмір сүрудеміз. Қазақстандықтардың сан ұрпағының еңбегі де, еліміздегі барлық халықтардың жан-тәні мен тағдыры да осында.

Біз тәуелсіздікке қол жеткіздік. Біз бірлесіп жаңа ел орнаттық. Біз тәуелсіздікке талай тауқымет тартып жеттік. Біз оның мәнін терең сезіндік.

Ендеше бүгінгі күн – біздің ортақ қуанышымыз, біздің ортақ жеңісіміз.

Сіздерді, менің қымбатты отандастарым, осынау жарқын мерекемен құттықтаймын!

* * *

Қымбатты қазақстандықтар!

Осыдан он жыл бұрын біздің еншімізге **жантәсілім етуге жуық экономиканың жұрнағы**

тиді, алайда соның өзін де игеру мен зерделеу керек болды, өйткені республика бұрын өз әлеуетінің үлкен бөлігін басқарып көрмеген еді.

Біздің қолымызға өлшемдері тұрғысынан жаңа Қазақстанның мүддесіне жауап бермейтін темір жол, автомобиль жолдары, энергия жүйелері мен құбыр желілері тиді.

Біздің қолымызға әлемдік қалыптарға мүлде маңайламайтын толып жатқан кәсіпорындар мен жабдықтар тиді.

Біздің қолымызға ахуалы мүшкіл ауылдары мен селолары қаптап жатқан экстенсивті ауыл шаруашылығы тиді.

Жаңа мемлекеттің Конституциясы да, нышандары мен рәміздері де болған жоқ.

Біздің бүкіл заңнамамыз басқа идеологияға, басқа елге, басқа мақсаттарға лайықталған еді.

Алайда, сол жылдары жаңа жағдайда не істеу қажет екенін білетін адамдар бәрінен де қат болды. Біз ескіше өмір сүруге болмайтынын түсіндік, дегенмен өзімізге не керек екенін, нені қалай істеуіміз керек екенін білмей дағдардық.

Бәрін де іс жүзінде тақыр жерден бастауға тура келді, дегенмен, бәрінен бұрын **басты бағытты** таңдап алу қажеттігі туды. Ең алдымен, **нақтылы егемендікке**, елімізді сыртқы дүниенің тануына қол жеткізу қажет еді.

Қазақстан дүние жүзінде бірінші болып, өз еркімен ядролық қарудан бас тартты. Мұны жа-

һандық қауіпсіздік жүйесін қалыптастыруға, Жер бетіндегі бейбітшілік ісіне қосылған теңдесі жоқ үлес десек, ешбір асыра айтқандық емес.

Сонымен қатар, бұл өз қауіпсіздігімізді қамтамасыз етуге қосылған ең қомақты үлес.

Осы орайда біз **әлемнің барлық ресми тұрғыда танылған ядролық державаларының Қазақстанға бірлескен және жан-жақты қауіпсіздік кепілдіктерін беруіне қол жеткіздік.**

Осы жылдардың ішінде Қазақстан ҚХР-мен, Түркіменстанмен, Өзбекстанмен және Қырғызстанмен арадағы шекара мәселелерін толығымен реттеді. Бұл орасан зор тарихи маңызы бар оқиға. Жүздеген жылдарға созылып, біздің ұлы бабаларымыз армандап қана келген мәселе ақыры шешімін тапты. Таяу уақытта Ресеймен арадағы барлық шекара мәселелері шешілетін болады.

"Шанхай бестігі" шеңберінде қабылданған шаралар аса аумақты географиялық кеңістікте сенім, серіктестік пен тұрақтылық саясатының негізін қалады.

Бұл да – **орасан зор тарихи маңызы бар** жайлар. Өйткені өзінің қауіпсіздігіне барынша сенімді ел ғана ойдағыдай дами алады.

1992 жылғы 7 мамырда менің Жарлығыммен Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері құрылды. Мұнда да біздің бәрін "ақ парақтан" бастауымызға тура келді: әскери штаттағы офицерлік

құрамның 40–45 пайызы ғана қалып, әскерлерді басқарудың біртұтас жүйесі жоқтың қасы еді, қолымызда тозған техникаға толы қоймалар қалды, тәжірибелі ұшқыштар мен жағармайдың жоқтығынан ұшпайтын ұшақтар қалды, басқарусыз әуе қорғанысы жүйесі қалды.

1992–1998 жылдар ішінде біз Қарулы Күштерімізді қайта құрып, ал 1999 жылдан бастап оны түбегейлі реформалауға көштік.

Осы жылдардың өн бойында **менің іс жүзінде күн сайын** әскери құрылыс мәселелерімен шұғылдануыма тура келді, бүгін мен **біздің офицерлеріміз бен генералдарымыздың өтпелі кезеңнің барлық ауыртпалықтары мен қиындықтарынан абыроймен өтіп, еліміздің қорғаныс қабілетін қамтамасыз еткенін** айтуым керек.

* * *

Жұрттың баршасы бірдей байыбына барып пайдалана білмеген шексіз бостандық берілген Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында мемлекетаралық егестерге, ұлтшылдық сезімнің өріс алуына, қоғамдағы бір топтың келесі бір топтарға тиісуіне жол бермеу **ерекше маңызды** болды. Сонымен қатар тәуелсіздік жағдайында еліміздің өз ішінде дербес шешімдер қабылдауға дағдылану да қажет болды.

Демократия негіздеріне көшкенде, біздің әуелгіде оған табынатын тылсым ретінде ғана

қарап, оны орнымен пайдалана білуді үйренетін құрал ретінде көзге ілмеген де кездеріміз бар.

Өз ерекшеліктерімізді ескермей, шет елдердің тәжірибесін бас-көзсіз көшіруге ұмтылған кездеріміз де жоқ емес. Соның салдарынан зардабын күллі қоғамымыз сезінген іркілістерге де ұрындық. Дегенмен, біз **қауіпті** әрдайым жіті аңдап, өз **жауапкершілігімізді** сезіне білдік, міне, мұның өзі біздің шыдап шығуымызға мүмкіндік берді.

Сонымен біз тәуелсіз мемлекет құрдық. Өз тарихымызда тұңғыш рет осындай қалыпта, осындай аумақта құрдық. Біздің уақытымыздың бұлжымас фактісі, міне, осы!

Біз **цензураға конституциялық тұрғыда тыйым салып, сөз бостандығын** жария еттік. Біз ашық плюралистік қоғам қалыптастырдық. Біздің елімізде болып қайтқан мыңдаған шетел журналистерінің ешқайсысы өзінің кәсіптік қызметін атқаруда ешқандай кедергіге кезіккен емес. Сырттан көз салған оларға біздің "оң-терісіміз" тасқа таңба басқандай айқын көрінгеніне сөз жоқ. Алайда, біздің елімізден алған әсерлері жайында менімен пікір алысқан кездерінде әлемдегі ең әйгілі деген бұқаралық ақпарат құралдарының журналистері біздің адамдарымыздың ашықтығын, әлемнің көптеген, тіпті ең бір дамыған елдерінің өзінде мұндай емен-жарқындықтың ұшыраспағанын талай мәрте айтқан еді.

Сонымен бір мезгілде біздің экономика

негіздерінің өзін түбірінен өзгертуімізге тура келді.

Дұрыс шешімін таппаған экономика терең дағдарысқа ұшырады. Инфляция шарықтады. Банк жүйесінің кембағалдығы сауданы тұқыртып, төлем тапсырымдарын орындау айларға созылып кетті.

Ахуалды ауырлатып тұрғаным жоқ, расы сол, 1990 жылдардың басында біз **құздан құлауға шақ тұрдық**. Қазақстанда 1990–1994 жылдары өнеркәсіп өнімі өндірісінің көлемі тең жартысына кеміп кетті. Ауыл шаруашылығында құлдырау үштің біріне дейін жетіп, ал көлік тасымалы тіпті үштен екіге кеміді. Өнеркәсіп алыптары тоқтап, жұмыссыздық өршіді, жаппай экономикалық қоныс аудару басталды. Мемлекеттің өз кәсіпорындарын басқаруға дәрмені жетпей, олар өнім сатуға емес, қоймаға жұмыс істеп жатты.

Сол кездегі "қызыл директорлардың" сауатсыздығынан өндірістік сектор қарызға белшесінен батты.

Айналым қаражаты мен өнім сатудан түскен ақша шетелдерде тамыр байлап немесе қалталарға түсіп кетіп жатты. Сондықтан да ол директорларды қазір еш жерден көре алмайсыздар.

Барлық учаскелерде де қаражаттан қатты зәрулік көрдік. Зейнетақы, жәрдемақы мен жалақы төлемсіздігі созылмалы сипат алды. Заттай төлем мен айырбас жаппай белең алды.

Елімізде соғыс пен күйзеліс заманындағыдай кәдімгідей **ашаршылық пен жүдеп-жадаушылық**

қатері төнді. Экономикада батыл да жүйелі, жігерлі де жедел өзгерістер жүргізуді өмірдің өзі талап етті.

Қуатты атқарушы биліктің тік сатысы болмайынша, мұны іске асыру мүмкін емес еді. Жаңа адамдар, жаңа экономикалық стратегия талап етілді. Ал оны жүзеге асыру жолындағы кедергілерді серпіп тастау керек еді.

Біз **жаңа Конституция** қабылдадық, онда билік құрудың жаңа қағидаттарын бекітіп, азаматтардың негізгі құқықтарын қорғауға алдық. Біздің басты жетістіктеріміз – 1995 жылы бүкіл халқымыз қабылдаған осы Конституцияның жемісі.

Президенттің өкілеттіктерін пайдаланып, мен конституциялар аралық кезеңде 1995 жылы заң күші бар жүз қырықтан астам жарлықтар шығардым, соның нәтижесінде бүгінгі күні өзіміз мақтан тұтатын реформаларымызды жеделдетуге мүмкіндік берген батыл, тоқтамды әрі жедел өзгерістерді жүзеге асыруға жағдай жасалды.

Еліміз экономиканы мүлде жаңа арнаға бағыттаған нарықтық, әлемдік қалыптарға сәйкес **заңдарға** ие болды.

Біздің банктеріміз түбегейлі өзгерді. Принципті жаңа бюджет және салық жүйелері түзілді, баға мен саудаға ырық берілді. Біз 1993 жылы дербес макроэкономикалық саясат жүргізуімізге мүмкіндік берген өзіміздің ұлттық валютамызды енгіздік.

Қысқа мерзімнің ішінде, 1992 жыл мен 2000 жылдың аралығында экономикадағы реформалар мен оны барынша жекешелендірудің төрт бағдарламасы әзірленіп, Президенттің Жарлықтарымен бекітілді.

Белгіленген бағдарламаларды дәйекті жүзеге асыру экономикамызды терең құрылымдық реформаларға бастады. Осы жылдардың ішінде жеке меншік, кәсіпкерлік, шағын бизнес белсенді түрде енгізіліп, оларға қолдау көрсетілді.

Нарық өзгерістерін бойына дарытпай келген кеңестік ұжымшар-кеңшар жүйесі келмеске кетті.

Мыңдаған орта және ірі кәсіпорындар сатылды немесе жеке меншіктің басқаруына берілді, менеджмент алмасты.

Билік органдарына ескі жүйенің сартап қағидаларынан ада, жаңаша пайымдайтын білімді жастар батыл тартылды. Еліміздің экономикасы даму жолына түсіп, біртіндеп азаматтарымыздың әлауқаты жақсара бастады.

Сөйтіп, экономика мен өмірімізді тоталитарлық жүйенің сарқыншақтарынан батыл әрі аяусыз аршу жүзеге асырылды.

Дегенмен, төңкерістің үлкені сол кезде нақ **қазақстандықтардың санасында** жүріп жатты, біздің баршамыз ендігі жерде **өз тағдырымыз, өз отбасымыз, өз дәулетіміз үшін өзіміз жауапты** екенімізге әбден көз жеткіздік.

Экономика мен мемлекет ретке келе бастады.

Адамдар ауыр ұйқыдан оянғандай, өткеннен бойын аршып, жаңа өмірге ықылас қоя бастады.

* * *

Соған қарамастан, дамыл аларлық уақыт болмады. Ендігі жерде олқының орнын толтыру керек еді. Еліміз стратегиялық маңызды ұзақ мерзімді шешімдерден зәрулік көрді.

Біздің өзіміз де, сыртқы дүние де **Қазақстанның қайда, қандай мақсатқа ұмтылып отырғанын және қай бағытқа беттегісі келетінін** түсінуге тиіс еді. Баршаға, әсіресе саналы ғұмырын енді бастаған, бағдары болмаған жастарға өзіндік бір дәл де айқын “дабыл белгісі” қажет болды.

1997 жылдан бастап біз өзіміз осы сұрақтардың бәріне жауап қайтарған ұзақ мерзімді **2030 жылға дейінгі Даму стратегиясына** сәйкес іс-қимыл жасауға көштік.

Бұл – **тұжырымдамалық** стратегиялық және тактикалық сипаты бар, біздің басымдықтарымыз, оларға жетудің жолдары мен әдістері айқын бейнеленген құжат.

Әрине, әлемдік және ішкі проблемалар өмірімізге өз түзетулерін енгізбей тұрмайды. Дегенмен, негізгі тұжырым айқын: ақылға қонымды реттелетін ашық рынок қалыптаспайынша, сыртқы және ішкі инвестицияларға қолайлы жағдай туғызбайынша, экономиканың өркендеуі мүмкін емес.

Біз өзіміздің **бейбітшілікті сүйетінімізді**, бүкіл

әлемде кімге де болсын, қандай да бір наразылығымыздың жоқ екенін мәлім еттік. Алайда, сырттан қатер төнген жағдайда, ортақ шаңырағымызды, өз жерімізді қорғауға әзір екенімізді де ескерттік.

Біз өзімізге ең қымбат нәрсе еліміздегі **бейбіт өмір мен татулық**, тыныштық екенін, баршаның және әркімнің ортақ мақсат жолындағы бірігуі екенін қуаттадық.

Біз өзіміздің **экономикалық және әлеуметтік басымықтықтарымызды** жария еттік, ал олар болса, қарапайым, қазақстандықтарға да, айдай әлемге де түсінікті дүниелер.

Ақыры, біз болашақ **мемлекетіміздің** әлеуметтік бағытын және оны халқымыздың мүддесі үшін жетілдіру жолдарын айқындадық.

* * *

Белгіленген стратегия бүкіл осынау жылдарынық сеніммен жүзеге асырылып жатыр.

Мейлінше қысқа мерзімнің ішінде біз жаңа байтағымыз – Астананы көтердік. Ол елімізге аса қажет, баршаны өзіне тартып тұратын ірі өңірлік орталыққа;

осы заманғы технологиялар мен инфрақұрылымды “сынақтан өткізу” орталығына;

экономиканы өркендетудің екпінді қозғаушысына;

шетел компаниялары тарапынан көрсетілген

күшті бәсекелестік жағдайында отандық құрылыс индустриясы дамуының қуатты серіппесіне;

автожолдарды, тұтас алғанда көлік саласын күшті дамытушыға айналды.

Астананы өркендету облыстар арасындағы байланысты күшейтудің және жаңа рыноктар ашудың тегеурінді ынталандырғышына айналды. Мемлекеттік аппарат толық жаңарды. Қажыр-қайрат пен жасампаздықтың жаңа рухы біздің алып еліміздің орасан зор стратегиялық маңызды өңірін баурап алды.

Мұнда өнерді, ғылым мен білімді дамытуға айрықша жағдай туды. Біздің еліміздің түрлі мәдениеттері мен алуан ойлы адамдары рухының жан жадыратарлық өзара астасуы іске асты.

Астанада осы заманғы қалалық сәулетшілік-тұрмыстық мәдениет қалыптасу үстінде. Ол еліміздің барлық өңірлері үшін өнегеге айналды. Басқа өңірлер Астана өнегесіне сүйеніп, өздері көптен күткен жаңғыртуға кірісті.

Осының бәрін біз істедік! Көптеген күмәншілдерді де көзге ілгеміз жоқ. Әлемдік қаржы дағдарысына да қарағамыз жоқ. **Бұл – біздің қабілетіміздің, мүмкіндіктеріміздің, күш-қуатымыздың, ой ниетіміз бен табандылығымыздың ең үздік белгісі.**

Біз өзіміздің қандай жағдайда болсын, өзгерістерге әзір екенімізге және оларды жүзеге асы-

руға қабілетіміз жететініне күллі әлемнің көзін жеткіздік, ең бастысы бұған өз көзіміз жетті.

* * *

1998 жылдан бастап, біз зейнетақы жүйесіндегі, мемлекеттік қызметтегі, сот төрелігіндегі, білім беру мен денсаулық сақтаудағы ұзақ мерзімді реформаларға кірістік. Ауылда да айтулы өзгерістер жүзеге асырылды.

Стратегиямыз барлық бағыттарда жұмыс істей бастады. Алайда тағдыр бізді тағы да сынға салды. Біз 1997-98 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарысының соққысына ұшырадық.

Еліміз зауыттардың тоқтап қалу, жаппай жұмыссыздықтың етек алу, аса күшті бюджеттік дағдарыс, зейнетақы мен жалақының төленбей қалу қаупіне қайтадан кезікті.

Біз ойға алғанымыздың талайын ығыстырып қоюға мәжбүр болдық, қарқынымыздан да көз жазып қалдық, тұрмыс деңгейі тағы да төмендеп кетті. Алайда экономиканың құлдырауына жол берілген жоқ, ол өзінің бекемдігін дәлелдеп шықты.

Дағдарыс тағылымдары бізді реформаларды бұрынғыдан да ширақ жүргізуге итермеледі, бюджет шығындарына, үнем тәртібіне жаңаша қарауды талап етті.

Ең бастысы біз ақшаның құны мен резервтердің стратегиялық маңызын бағамдауға үйрендік, ал елімізде тиісті резервтер жинақталған еді.

Дағдарыстар келіп-кетіп жатады. Ауыртпалық салғанына қарамастан, олар, сайып келгенде, тоқыраған учаскелерде экономиканы сауықтыруға, ал бәрінен бұрын ерік-жігерімізді жұмылдыруға, жинақы да ұйымшыл болуға жәрдемдеседі.

Соңғы үш жылда экономикамызда **тұрақтылық білінді**, зауыттарымызға жан кіріп, жұмыс істей бастады, ауылдар да етек-жеңін жиып, қалалар мен аудан орталықтары көркейе бастады, еліміз өркендеу сатысына қадам басты.

Мен бұл туралы бүгін неге нық сеніммен айтып тұрмын?

Әлемдік тәжірибе (Жапония, ҚХР) көрсетіп отырғандай, жинақтау нормасы он бес пайыздан төмен болмайтын деңгейге жеткен кезде экономиканың тұрақты өсуі басталады. Қазақстан биылғы жылы жалпы Ұлттық табыстың жиырма бес пайызға тарта жинақтау деңгейіне шығады. 2001 жылы банктер берген несие көлемі 460 миллиард теңгені (үш миллиард доллардан астам) құрады. Ұлттық банктің қайта қаржыландыру мөлшерлемесі 1994 жылғы тамыздағы үш жүз қырық пайыздан биылғы жылы тоғыз пайызға дейін төмендеді.

Соңғы бес жылда ішкі жалпы өнімнің (ІЖӨ-нің) нақты өсімі Қазақстанда 26 пайыз деңгейіне жеткенін атап көрсеткім келеді. Мысалға, бұл көрсеткіш Венгрияда 26,2%, Польшада 24,4 % болды. Нақ осы кезең ішінде инфляция біздің елімізде 52,1 %, Польшада 49%, Венгрияда 70% - ды құрады.

Биылғы жылы инфляция бізде 1992 жылғы **үш мың алпыс бір пайыздың** орнына **жеті пайыздан төмен** мөлшерге түседі.

Осынау екі макроэкономикалық көрсеткіш тіпті ТМД емес, Шығыс Еуропа елдерімен салыстырғанда, Қазақстанды осал жағынан сипаттамаса керек.

Экономиканың осылайша өркендеуінің нәтижесінде еліміз жыл сайын өз азаматтарының зейнетақысы мен жалақысының мөлшерін өсіре бастады.

Біздің экономикамызда шетел инвестицияларының атқарған рөлі орасан зор. 1993 жыл мен 2001 жыл аралығында Қазақстан 14,7 миллиард АҚШ доллары мөлшерінде инвестициялар тартса, мұның өзі ТМД елдеріндегі барлық шетел инвестицияларының үштен біріне жуығын, ал Орталық Азия мемлекеттері инвестицияларының 80 пайыздайын құрайды.

Егер кімде-кім Қазақстанға инвестициялар оның орасан мол ресурстарына бола ағылып жатыр деп санаса, оның қатты кателескені.

Жеке инвесторлар кірістің жоғарылығы мен тәуекелдің аздығына қарай ақша салатыны мәлім. Жақын таныса келе олар дағдылы сауалдарын қояды. Өнім мен пайданы қалай әкетеміз?

Сіздердегі тарифтер, салықтар, жеңілдіктер, шығындар қандай? Елдеріңіздегі және заңдарыңыздағы тұрақтылыққа кепілдіктер бересіз бе?

Иә, шетел инвесторы есепшіл, кейде тіпті қаты-

гез, өйткені ол **пайданың есебінен** күн көреді, яғни пайда алар жерде ғана қаражат жұмсайды. Уағдаласқан адамына оның сенуі керек. Демек, олар бізге сенеді.

* * *

Соңғы жылдары біз ірі құрылыстарға, көптеген өндірістік салаларды жаңалауға кірістік. Әркімнің өзі үшін және өзінің отбасы үшін жеке жауапкершілік сезімі терең тамыр тартты, адамдар өзін мүлігі мен өндірген өнімінің иесі сезіне бастады, ал мұның, әсіресе, ауылды жерлердегі маңызы өте-мөте зор.

Қазіргі тарихымызда тұңғыш рет біз алыс мақсатымыз немесе келешегіміз жайына келгенде, нақты жүзеге асқан іс ретінде тұрлаулы, қалыпты әрі болжаулы ертеңгі тіршілігіміз туралы толғана бастадық.

Шағын бизнестің дамуы, яғни 1 миллион 600 мың адамды қамтитын шағын және орта кәсіпорындардың бүгінгі 400 мың субъектілерінің жұмыс істеп жатуы – біздің реформаларымыздың дұрыстығының тағы да бір мығым дәлелі.

Шағын кәсіпорындардың еліміздің жалпы ішкі өніміндегі үлесі іс жүзінде тұлдырдан тура он сегіз пайызға дейін өскен екен.

Біз өзіміздің қазіргі тарихымызда тұңғыш рет тұрлаулы, қалыпты ертеңгі тіршілігіміз турасын-

да, бір кездегідей бұлыңғыр мақсатымыз бен келешегіміз ретінде емес, іске асқан мұрат, үмітімізді ақтаған уақыт ретінде ауызға ала бастадық.

Біз бүгінгі таңда мақтан тұтатын: бостандық, ашықтық, ырықты саясат пен экономика сынды дүниелерге жүздеген және ондаған жылдардың өн бойында демократия дегенді білмеген, еркін ой-пайым атаулы аяусыз басып-жанышталып келген елде қол жетіп отыр.

Бұған **бүгінгідей уақыттың өзінде**, көптеген елдерде адамның қарапайым құқықтарының өзі бұзылып, миллиардтаған адам аш-жалаңаш, мешеу күй кешіп жатқан, ал демократия өскіні тіпті тамыр тартпаған кезде қол жетіп отыр.

Мұның өзі жаңа кісі өлімі, террорлық әрекеттер, жаңа соғыс өрттері, жаңа құрбандар туралы хабарларға етіміз үйреніп кеткен **бүгінгідей халықаралық жағдайдың өзінде** мүмкін болып отыр.

Мұның бәрі де бізді терең ойға жетелейді. Өйткені, әлемдегі ең бір көпұлтты, әрі ең бір көпконфессиялы елдің тағдыры сіздер мен біздердің қолымызда.

Сондықтан да біз мұны пайымдау өзіміздің даму жолымыздағы кедергі емес, қайта ішкі серпін беруші күшке айналуы үшін қолдан келгеннің бәрін істеуге тиіспіз, тегінде тағдыр бізге осы саналуандықтың өзінен жақсылық табуды жазып отыр.

Біздің қоғамымыздың ішкі тінін бүлдіруге әрекет жасап келген және әлі де жасай беретін күштер аз емес. Егер біз өз қалыптасу жолымыздың өткен он жылын татулықта өткізсек, мұның өзі тіпті де бүкіл әлем және біздің өзіміз тоталитаризм мен реакцияның дертінен әбден айықтық деген сөз емес.

Планетада болып жатқан оқиғалар баршамызды **өзіміздің қаншалықты қорғалғанымыз, қауіпсіздігіміздің қаншалықты қамтамасыз етілгені жайында** ойлануға мәжбүр етеді.

Адамдардың нәсілдік, діни, ұлттық және әлеуметтік бөлінісі әлі де күллі әлемнің мәңгілік мерезі болып келеді. Экстремизмнің түп-тамыры да, міне, осында бұқпантайлап жатыр.

Теріс түсінік, ұлттың ауызбірлігінің жоқтығы және діни, саяси немесе әлеуметтік себептерді бетперде тұтатын, адамға деген құрмет сезімінің болмауы әлемнің түрлі елдерінде миллиондаған адамдардың өмірін азапқа айналдырып отыр.

Біз мемлекеттің қолында бар, өзіміздің көп ұлтты Отанымыздың әрбір азаматының қолында бар мүмкіндіктерге сүйеніп, **ортақ шаңырағымыздың аясындағы – Қазақстан Республикасындағы достықты, сыйластық пен сенімді, татулық пен тұрақтылықты сақтауға міндеттіміз. Өзіміздің осы алтын қазынамызды ешкімнің де бүлдіруіне жол бермеуіміз керек.**

* * *

Қымбатты отандастар!

Бұл жылдардың ішінде біз қатты өзгердік. Өткен уақыт біздің бойымыздағы әділетті аңсау сезімін ұштай түсті, біз өзімізге де, өзгелерге де талапшыл бола түстік, билікке де, өмірдің өзіне де талапшыл бола түстік.

Біздің осынау онжылдық мерекеміз – ұзақ жолда тынығатын белес емес, өткенімізді ой елегінен өткізіп, екшейтін уақыт.

Кей сәттерде біздің бойымызды мақтаныш пен қаяулық, сенім мен мазасыздық, ширығу мен шаршаушылық сезімі қатар билейді.

Жетістіктеріміз менмұндалап тұрғанмен, әлі кемшіндеріміз де аз емес. Біз еліміздің алдынан тосын тосқауылдардың, әсілінде өзіміз мүлде естен шығарған ескі тосқауылдардың көлденең тұра бастағанына да көз жеткізе бастадық.

Біз шенеуніктердің біліксіздігі мен өзімшілдігін, жауапсыздығы мен адамдардың мұқтажына енжарлығын түбегейлі еңсеруіміз керек екенін көріп отырмыз.

Билік пен бизнестің өзара астасып кетуінен арылуымыз керек.

Біз демократия мен сөз бостандығы мәдениетіне үйренуге тиіспіз, бұл ұғымдарды орынды-орынсыз пайдалана бермеуге, балаң демократиямыздың келбетіне көлеңке түсірмеуге тиіспіз.

Біздің өндірісті ұйымдастыруға, еңбек өнімділігін көтеруге, жаңа технологияларды енгізуге, жұмыс пен өнім сапасын арттыруға, бәсекеге қабілетті болуға үйренуіміз керек және сыртқы рынокқа шығуымыз керек.

Сонымен бірге, біздің нақтылы жағдайды әлдеқайда терең бағамдауымыз шарт. Әлемдік экономикалық пайым соңғы жылдары барған сайын «таза капитализм» дегеннің де, «таза нарықтық экономика» дегеннің де жоқ екені турасындағы тұжырымға көбірек ойыса бастады.

Біз мемлекеттің жаңа дәуірдегі, жаһандану, ғылыми-техникалық пен әлемдік реттіліктің қайта құрылуы заманындағы рөлі мен орнын терең бағамдауға тиістіміз.

Біздің алдымызға тарих тағы да қиын таңдау жасау қажеттігін көлденең тартып отыр. Алайда ілгері кетіп, көп дүниені өзгертуге кіріскендерге ілеспей, бірден қоғамдық қатынастардың қажетті «тұсы мен уақытынан» дер кезінде табылуға мүмкіндік те беріп отыр.

* * *

Қымбатты отандастар!

Біздің алдымызда әлі де көптеген қиындықтардың, жаңа сынақтар мен проблемалардың бар екенін айтпай тұра алмаймын. Біздің алдымызда

іштей аршылу мен ірі өзгерістердің оңайға түспейтін сілемі жатыр.

Егер біз дұрыс шешімдер таба алмайтын болсақ, көптеген мемлекеттер мен халықтардың ондай шешімдерді таба білмегені де рас, біздің әлемдік дамудан қағаберіс қаларымыз анық.

Сондықтан, келіңіздер, қам жасайық!

Экономикасы өтпелі кезеңдегі ел болашағының **екі нұсқасы** бар:

Біріншісі, экономикада қалыптасқан үрдістерді қалпында қалдыру, оны үнемі интеграциядан тыс әрі әлемдік рыноктың сырттан бақылау жасалатын пұшпағына айналдыру.

Екіншісі, ең соны осы заманғы әрі ұтымды технологиялардың негізінде өзінің ғылыми-техникалық әлеуетін жедел қалпына келтіру мен дамыту, өндіріс пен инвестициялардың өсімі.

Біз екінші жолды таңдаймыз – біз экономиканың ұзақ мерзімді серпінді өркендеу әлеуетіне ие, бәсекеге қабілетті және тиімді қазақстандық үлгісін қалыптастырамыз, мұның өзі еліміздің тұтастығы мен қауіпсіздігін сақтай отырып, адамдарымыздың тұрмыс жағдайын жақсарту міндеттерін шешуге мүмкіндік береді.

Үкімет осы міндеттерді іске асыруға қабілетті болуы керек. Реформалардың заңнамалық базасы жасалды. Өзгерістердің негізгі бөлігін біз жүзеге асырып та үлгердік. Бүгінгі таңда нақты істің адамдары қажет.

Біз билік органдарында кәсіптік даярлығы жоғары, халық пен мемлекеттің мүддесімен өмір сүретін, кісілікті әрі әділ адамдардың жұмыс істеуіне қол жеткіземіз.

Кадр саясатында, болашақ басқарушылар даярлауда түбірлі өзгерістер жүзеге асырылады. Біз мемлекет қызметшілері этикасының жаңа Кодексін әзірлеуді қолға аламыз.

Қазақстан демократияландыру жолымен одан әрі ілгері басады. Бұл арада ешқандай күмән-күдік тумаса керек. Өйткені, бір жағынан ырықты экономика құру, екінші жағынан жабық қоғам жасау ешкімнің қолынан келген емес.

Мәселе демократияландырудың мерзімі мен пішінінде емес, оның даму барысын пайымдауға тіреледі.

Өзіміз ылғи да "естен шығара беретін" бірнеше айна-қатесіз ақиқат бар. Нақты демократияның да бірнеше қарапайым ұстындары бар. Бұлар: дамыған орта таптың, заңнамалық базаның, нақты азаматтық қоғамның болуы, халықтың саяси мәдениеті, тарихи дәстүрлер және тиісті геосаяси орта.

Мұны ескермейінше, кез келген демократиялық ықылымдар демократияға емес, охлократияға, яғни, қарапайым тілмен айтсақ, бейбастақтық пен жүгенсіздікке, ақыр соңында қақтығыстар мен ыдырауға әкеліп тірейді.

Өткен ғасырдың басында Ресейдегі патша билігі

осындай күйге түсті, 1991 жылы Кеңес Одағы да сол кепті киді. Тарихтың мұндай тағылымдарын ұмытпайық.

Осы жылдардың ішінде біз демократиялық қоғамның негіздерін шындап құра бастадық. Ғайыби орта тап енді шындыққа айналды. Еліміздің заңдары қоғамдық қатынастарды реттеу тетігін толығымен өзгертті. Ел халқы мен саяси элита талай мәрте сайлау көрігінен шыңдалып өтті. Тоталитаризмнің көптеген қасаң қалыптары қиратылды. Тату көршілік қатынастардың сенімді белдеуі жасалды.

Бұларды кім жасады дейтін сауалдың өзі де, меніңше, ең негізгісі емес. Ең бастысы, мұның бәрін де біз экономикалық, сондай-ақ саяси жағынан да ашық қоғам құру үшін жасадық.

Әлі де алға жылжи беру керек. Бізге билік тармақтарының жаңа уақыт талабына сай келетін құрылымы мен мазмұны және тепе-теңдігі керек.

Біз экономиканы байсалды орталықсыздандыруға, байыпты жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін құруға ұмтылатын боламыз, **алайда алдымен барлық деңгейдегі мемлекеттік уәзипаларды айқын саралап аламыз, бюджетаралық қатынастарды қайта қараймыз.**

Жинақталған тәжірибе көрсетіп отырғандай, бұл мәселелерді шешіп алмайынша, сайлауға байланысты тәп-тәуір идеяны қымбатқа түсетін, демократиялық жаңғыруларға залал келтіретін саяси

"сауық" ұйымдастыруға айналдырып жіберу қаупі бар.

Сот жүйесі өткеннің де, бүгінгінің де кінәраттарынан арылып, өздеріне халықтың, иә, өздерінің халыққа емес, нақ осы іске өкілеттік бергенін есте ұстап, адамдардың құқықтарын қорғауға адал да қалтқысыз қызмет етуге тиіс.

Егер біздің бизнес-элитамыз, мемлекеттік аппарат, сайып келгенде, бүгінгі таңда билік басындағылардың топтың немесе өзінің жеке басының мүддесін емес, халық пен мемлекеттің мүддесін қорғауға, мемлекеттің қазынасы мен жеке қалтасын шатастырып алмауға тиіс екенін түсінбесе, онда біз тіршілігіміздің сырқатқа ұшыраған тұстарын емдеу үшін, халықтың сау күштеріне өріс аршу үшін мемлекет тарапынан мәжбүрлеуге де баратын боламыз.

Біздің мемлекеттік бүкіл бақылау-инспекциялық жүйесін, соның ішінде қаржы бақылау жүйесін елеулі өзгертуімізге тура келеді.

Енді біраз уақыттан кейін **Қазақстан дүниедегі жетекші мұнайлы мемлекеттердің қатарына қосылады.** Дегенмен, мұнай және басқа табиғат қазынасы – біздің еңбегіміздің жемісі емес. Бұлар – бізге Табиғаттың берген сыйы.

Бұл қазына ерте ме, кеш пе, әйтеуір бір сарқылады. Жаңа қуат көздерінің табылуы да мүмкін. Бізге өз ұрпақтарымыздың алдында, еліміздің болашағы алдында жоғары жауапкершілік жүктеліп

отыр. Сондықтан да бұл қазына ысырап етілмей, қайта қордалана беруге, озық білімге, жаңа зауыттар мен технологияларға айналуы керек.

Сондықтан да жұмыс істеуге қабілетті әрбір жан өз еңбегімен өзіне нан табуға, отбасын қамтамасыз етуге, қарттығының қамын жасауға тиіс. Мемлекет бұған қажетті барлық заңды жағдайлар туғызатын болады, еңбек еткісі келетіндерді, істің көзін білетіндерді қолдайтын болады.

Біз халықтың денсаулығын барынша жақсарту, есірткі мен жұқпалы індеттердің таралу қарқынын тежеу үшін қайрат пен ақылды, керек десеңіз, қатаңдықты қатар жұмсаймыз.

Еліміз үшін осындай маңызды да қауырт проблемаларды шешу үстінде біздің **маңызды ұзақ мерзімді міндеттерді** іске асыруды да естен шығармауымыз керек.

Өндіріс құрылымын мықтап өзгертетін уақыт туды. Бұл ретте басқа елдерге қарағанда, өзіміздің ежелден артықшылығымыз бар салалар – **мұнай-газ және кен-металлургия кешені мен ауыл шаруашылығына** басымдықтар бергеніміз жөн.

Біріншіден, басты назарды шикізатты неғұрлым терең өңдеуге, қосымша құнды көтеруге аударуымыз керек. Мұнай химиясын, прокат, металл бұйымдары өндірісін, тамақ өнеркәсібін дамыту керек.

Экспорт кешендерін қамтудың, зауыттарды жаңалаудың жекелеген бағдарламаларын әзірлеу талап етіледі.

Екіншіден, сонымен бір мезгілде инфрақұрылым мен тиісті салаларды –көлікті, коммуникацияларды, қаржы секторын, геологиялық барлауды, құбыр, тыңайтқыш, құрылыс материалдары, машиналар, жабдықтар өндірісін дамыту керек.

Үшіншіден, әлеуметтік қорғау жүйесінің, өндірістік емес саланың реформасын аяқтау керек.

Төртіншіден, таяудағы жылдары өзіміздің негізгі экономикалық серіктестеріміз ретінде Ресеймен және Орта Азия елдерімен ықпалдастығымызды едәуір ілгері бастыруымыз қажет. ЕурАзЭҚ-нің барлық мүшелерімен саясатымыз бен заңнамамызды үйлестіруге қарай қадам жасауымыз керек.

Бұл төрт **нақты** міндет елімізді дамытудың онжылдық стратегиялық жоспарында баяндалған, бұлардың әрқайсысы үшін Үкіметтің **нақты** мүшелері мен әкімдер жауап беруге тиіс.

Жедел экономикалық даму үшін біздің қолымызда не керектің бәрі де бар. Біздің жеріміз де, минералдық ресурстарымыз да, азық-түлігіміз де өзімізге қаптал жетеді. Экономика тұрақты сипатқа ие болды. Ірі міндеттерді шешуге қажет жинақтаулар пайда болды.

Болжамдар көрсеткендей, Қазақстан жыл сайын ішкі жалпы өнімді (ІЖӨ) 5-7 пайыз, ал өнеркәсіп өндірісін 10 пайыз өсіре алады. Дегенмен, бұдан да ілгеріге ұмтылған жөн.

Біз экономика мен әлеуметтік саланы өзіміздің жағдайымызға орайластыра дамытуымыз шарт. Бір

жағынан, нарықтық радикализмнің белең алуына жол бермеу қажет. Екінші жағынан, экономиканың барлық салаларында: қай жерде нарық күштерін, қай жерде тек мемлекеттің күшін жұмсайтынымыздың, қай жерде бірлесе қимылдайтынымыздың басын ашып алуымыз керек.

Алдағы он жылда біз негізінен кедейшілікті тықсырып, елімізде орта таптың басым түсуін қамтамасыз етуге тиіспіз.

Біз алдағы уақытта ішкі көші-қон мен кенттенудің қуатты процестерін де бастан кешіреміз, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өнімдерінің артық өндірілуі мен ауыл жұртының көбейіп кетуіне байланысты міндеттерді де шешуге тиіс боламыз.

Нақ осы кезеңде біздің таза ауыз су мәселесін шешуімізге де, орман отырғызып, оны қорғаумен де, біздің қалаларымыз бен ауылдарымызды көгалдандырумен де мықтап шұғылдануымызға тура келеді.

Өз жоспарларымызға сәйкес, біз жолдар мен стратегиялық инфрақұрылымдар құрылымын одан әрі жалғастыра береміз, бірақ бұлардың бәрі де сапалық тұрғыдан мүлде жаңа сипат алуға тиіс. Парламенттің бұл мақсатқа деп келесі жылға биылғыдан бір жарым есе көп қаржы бөлгенін білесіздер.

Біз еліміздің мүддесін ескере отырып, Каспий қайраңының және басқа да өңірлердің бай-

лығын коммерциялық жағынан одан әрі игере береміз.

Біз өз мүддеміз бен сыртқы саясаттағы басымдықтарымызды парықтап, тұжырымдай алатындай тәжірибе мен білім де жинақтап отырмыз.

Міне, мемлекеттің өзінің алдына қаншалықты қомақты міндеттер қойып отырғанын көріп отырсыздар. Оларды халқымызбен бірге міндетті түрде жүзеге асыратын боламыз!

Алайда қоғамның тарапынан, сіздердің әрқайсыңыздың тарапынан жасалатын қолдау-көмексіз мемлекет шеше алмайтын проблемалар да аз емес.

Бұл – біздің бостандығымыз. Бұл – біздің жастарымыздың моральдық және эстетикалық құндылықтары. Бұл – біздің қарттарға, дімкәс, кембағал кісілерге деген көзқарасымыз, басқа да көптеген мәселелер.

Мен сөзімді **біздің зиялы қауым өкілдеріне**, елімізге тірек болып, оны өркендетіп отырған қоғамымыздың **барша бақуатты күштеріне арнаймын**: келіңіздер, өзіміздің ілгерішілдік жолынан айнамай ілгері басуымыз үшін де, әзірге өмірден орнын таба алмай жүрген барлық отандастарымызды осы даңғылға шығару үшін де қолымыздан келгеннің бәрін істейік.

Мен сөзімді **біздің шаруаларға** арнаймын. Ауыл еңсесін тіктеп, еркін тыныстай бастағаны маған жақсы мәлім, алайда алда әлі де көп нәрсені бастан кешіруімізге тура келеді. Ендігі жерде өз

еркіндігің мен қадіріңді бағалата білуге үйренуің шарт. Өндірілген өнімнің **қожасы** өзің, ендеше артықшылығыңды бағалай біл. Сауда жасай біліңіздер. Балаларыңызды соған үйретіңіздер.

Жаңаша жұмыс істеу, өнім сапасын жақсарту керек, нағыз білімге ұмтылу керек.

Мен сөзімді жастарға арнаймын. Мемлекет, өздеріңнің ата-аналарың сендердің сапалы білім алуларың үшін қолдан келгеннің бәрін істейді. Сондықтан ел алдындағы, аға ұрпақ алдындағы жауапкершілікті ұмытпаңыздар, ерінбей-жалықпай білім алыңыздар, жұмыс істеуді үйреніңіздер. Біздің қоғамымыздағы әлі де бар жаманат атаулыдан жиреніп, олармен келіспейтін болыңыздар, жалған әдеттен безініңіздер.

Мен сөзімді **аға ұрпақтың** өкілдеріне арнаймын. Өміріміздегі жақсылық атаулыны сақтап, өздеріңіздің даналық қасиеттеріңізді жастардың бойына сіңіріңіздер. Біз сіздерді ешқашан ұмытпаймыз, жыл өткен сайын өмірлеріңіздің мағыналы болуы, таршылық көрмеулеріңіз үшін қолымыздан келгеннің бәрін істейміз.

Менің қымбатты қазақстандықтарым!

Өткен он жыл жасын сынды біздің жанымыздың терең түкпіріне дейін шарпыды.

Естеліктер біздің жанымыздағы талай дүниені қозғаған түрі бар. Уақыттың өзі де екіге бөлініп

кететін тәрізді. Дегенмен, қиындығы да, қызығы да мол мұндай тамаша он жыл енді бізде ешқашан болмақ емес.

Осынау алмағайып жылдардың ішінде мен де, өздеріңіз сияқты, күйінішті сәттерді де, қуанышты сәттерді де бастан кештім. Ал сіздердің бастан кешкендеріңіздің бәрін де мен өз жүрегіммен сезіндім. Мұны сіздер көріп те, біліп те отырсыздар.

Рас, сіздердің ниеттеріңіз бен тілектеріңізге керек рәғар келген кездерім де аз емес. Бірақ мен мұны елімнің қамы үшін істедім. Өтпелі кезеңнің байыбы мен жауапкершілік жүгінің өзі басқаша істеуге, босаңсуға, жайбарақат күй кешуге мүмкіндік берген жоқ.

Осы қиын жылдардың ішінде менің ой-пікірімді, түпкі ниетімді танып-түсінгендеріңіз үшін сіздердің баршаңызға ризашылығымды білдіремін.

Біздің балаларымыз бен немерелеріміздің еншісіне тарихтың басқа кезеңі тиеді, олардың өз естеліктері, бізге, біздің уақытымызға беретін өз бағасы болады.

Бүгін, осындай мереке күні, **менің қымбатты қазақстандықтарым, сіздердің баршаңызға талмас төзімдеріңіз бен қажырлы еңбектеріңіз үшін, мұқалмас жігер мен жоғары жауапкершіліктеріңіз үшін, көрсеткен сенімдеріңіз бен артқан үміттеріңіз үшін зор рахмет айтқым келеді.**

Осы ауыр жылдардан татулық пен түсіністікке селкеу түсірмей, байсалдылық танытып, бір-біріңізге деген құрмет сезімін қастерлеп, алауыздық пен егеске жол бермей, мұқалмай өткендеріңіз үшін сіздерге мың да бір рахмет.

Ең алдымен, мен қасиетті жерімізді сақтап, бізге мирас етіп, абаттандырған, ал бүгін, жаңа заман табалдырығында балалары мен немерелеріне тіршілік тағылымдарын дарытып жатқан **әкелеріміз бен аналарымызға** жүрекжарды алғысымды арнаймын.

Сіздердің жауынгерлік және еңбектегі ерліктеріңіз болмаса, төзімдеріңіз бен көрегендіктеріңіз болмаса, бүгін ешқандай мереке де болмас еді. **Сіздердің алдарыңызда басымды иемін.**

Біз бүгін сондай-ақ экономикалық дағдарыстың ең бір қатал жылдарында өз парыздарына адалдығын ардақтап, **білім сынды баға жетпес құндылықты сақтап қалған, алдағы арайлы күндерден үмітін үзбеген** өзіміздің **мұғалімдерімізге, дәрігерлерімізге, ғалымдарымыз бен инженерлерімізге** бас июге де тиіспіз.

Мен бүгінгі таңда өз жұрттарының ежелгі қазынасын қалпына келтіріп, нығайтып жатқан, Қазақстан мемлекеттігіне сенім көрсетіп, ортақ шаңырағымыздың босағасын бекемдеуге баға жеткісіз үлес қосып жүрген **ұлттық-мәдени бірлестіктердің** өкілдеріне алғысымды жолдаймын.

Менің **өзіміздің діни бірлестіктердің** жетекшілеріне рахмет айтқым келеді, **егер бүгін қазақстандықтар дінаралық алауыздық дегенді білмей отырса**, онда бұл солардың беделі мен білігінің жемісі.

Мен біздің саяси жүйеміздің қалыптасуының көптеген әрқилы қиындықтарына қарамастан, саяси мүдделердің алуан тұрғыдағы объективтік айырмашылықтарына қарамастан, **қоғамдағы тұрақтылық пен келісімге ешқашан да селкеу түсірмеген өзіміздің саяси партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің** өкілдеріне, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдеріне ризашылығымды білдіремін.

Мен өздерінің еңбегімен және білімімен еліміздің еңсесін көтеріп, басқаларды үйрете жүріп, жаңа жұмыс орындарын жасақтаған қазақстандық **кәсіпкерлерге** ризамын.

Менің алғашқы ауыр тиген жылдары өзімізге жәрдемдесіп, жөн сілтеген **халықаралық ұйымдарға** және әлемдік қоғамдастық елдеріне ризашылығымды білдіргім келеді. **Біз Қазақстанға шын көңілмен сенім артып, көмегін аямағандардың баршасына ақ алғысымызды арнаймыз!**

Менің жағдайымды түсініп, әрдайым жанашырлық жасаған туысқандарыма, жақындарыма да ілтипатымды білдіремін.

Осындай намысшыл да данагөй халыққа басшылық етудің қаншалықты қиын екенін мен басым-

нан кешірдім, жан-жүрегіммен сезіндім. Сол үшін де еліміздің өміріндегі қиын-қыстау кезеңде өзіме осындай құрмет көрсетіліп, жауапкершілік жүктелгені үшін мен тарихқа да, тағдырыма да ризамын.

Бүгін Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы жылдарын еске алып отырып, мен кей кездерде қаншама көп іс тындырғанымызға, қандай қиыншылықтарды еңсере білгенімізге таңырқаймын. Өйткені, біз **бір елде, бір уақытта** қоса қабат келуі сирек ұшырасатын толып жатқан міндеттердің тұтас түйіндерін шешу қажеттігімен бетпе-бет келіп, іс-қимыл жасадық.

Бізге ертеңімізге деген сенім күш-қуат берді, сол сенім біздің жарғақ құлағымызды жастыққа тигізбей жұмыс істетті. Мен сол бір қиындығы мол жылдары жанымнан табылып, өршіп келе жатқан дағдарысты жағдайдан шығу жолын табу үшін өздерін аямай, қолдан келетін де, тіпті, шамадан тыс та істерді тындырған жаңа Қазақстан орнатудағы өзімнің барлық серіктеріме алғыс сезімімді арнаймын.

Біз жеңіп шықтық. Ешкім дерлік сенбеген міндетті жүзеге асырдық.

Біздің рынок қазіргі кезде сан түрлі тауарларға сықай толды, бұрынғы тапшылық дегеніңіз бүгін есімізде де жоқ.

Қазақстан кәсіпкерлері аяғына нық тұрды, ендігі жерде сыртқы рыноктарды игере бастады.

Біз осы заманғы мықты қаржы-банк жүйесін құрдық, оны бүгін көптеген сарапшылар ТМД-дағы ең үздік жүйе ретінде танып жүр. Біз іс жүзінде экономиканың барлық салаларында дерлік құрылымдық реформалар жүргіздік, оның алдағы жасампаздық дамуы үшін берік негіз қаладық.

Әлбетте, қоғамды жаңғырту процесі әлі аяқталып біткен жоқ. Алайда, ең басты міндеттің іске асырылғаны анық. **Қазақстан мемлекет ретінде қалыптасты, енді бекем дамып, берік нығайып келеді.** Осы жылдардың ішінде Отанымыздың игілігі жолына жұмсаған біздің қуат-күшімізге, игі ниетімізге **нәр берген сарқылмас қайнар – Тәуелсіздік** екені айдан анық.

* * *

**Қадірменді халайық!
Құрметті отандастар!**

Бұл – Тәуелсіздік жылдарында атқарылған істердің басты-бастылары ғана. Алдағы міндеттер тіптен, қыруар.

Оларды жүзеге асыру үшін қажымас қайрат, жанқиярлық еңбек, аса зор білік, биік адамгершілік, отаншыл сана, ең бастысы, береке-бірлік керек. Артта қалған он жыл бізде соның бәрі де бар екенін әрі мол екенін дәлелдеді.

Ол, ең алдымен, алған бағытымыздың дұрыстығын ұқтырды. Халқымыздың өз тәуелсіздігін сақ-

тауға, нығайтуға белінің бекем екендігін байқатты. Ел болашағына деген сеніміміздің зор екендігін көрсетті.

Ендігі міндет – қол жеткен табыстарға **тоқмейілсімей**, Отанымыздың мерейін одан әрі өсіре беру.

Тәуелсіздік бізге бұрын-соңды көрмеген орасан зор мүмкіндіктер берді. Біз оны толықтай жүзеге асыруымыз қажет, асырамыз да.

Тәуелсіздік біздің алдымыздан жарқын болашаққа жол ашып берді. Біз сол жолдан ешқайда бұлтармай, алға баса береміз.

Тәуелсіз Қазақстан жасасын!

Сүйікті Отанымыз – Азат Қазақстан мәңгі құлпырып жайнай берсін, жарқырай берсін!

Баршаңызға бақыт, шаңырақтарыңызға шаттық тілеймін!

Рахмет!

ДЕСЯТЬ ЛЕТ, РАВНЫЕ СТОЛЕТИЮ

Выступление
Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева
на торжественном собрании,
посвященном 10-летию независимости
Республики Казахстан.
Астана, 16 декабря 2001 г.

Дорогие казахстанцы!
Дорогие друзья!
Уважаемые гости!

Сегодняшний день занимает особое место в истории страны, судьбе народа. Сегодня – самый великий, священный государственный праздник.

Десять лет назад появилась независимая Республика Казахстан. Действительно, это была наша мечта, это было наше стремление.

Все эти годы мы помнили, что эту дорогу начали прокладывать наши великие предки более полутора тысяч лет назад, создавшие тюркские каганаты, а позже Кыпчакскую конфедерацию и Казахское ханство.

Сегодня, по моему мнению, каждый образованный человек не может не задать себе вопрос не о том, что дала мне независимость, но о том, что дала независимость нам, моей стране, чего мы достигли за это время.

Хочу искренне признаться с этой трибуны: такие же вопросы преследуют меня каждый день, они – дорогой собеседник каждого дня и ночи, они –

критик, который беспристрастно оценивает каждый мой шаг, каждую мою мысль.

В древних надписях Культегинской стелы есть такие слова: «Сделал страну единой, врагов миролюбивыми». Мне кажется, что эти слова, выгравированные более десяти тысяч лет назад, имеют прямую связь с теми событиями, которые мы переживаем сегодня.

Таким образом, в первую очередь, мы должны открыто задать себе весомые вопросы о том, смогли ли мы за годы независимости подняться на такую же высоту? Смогли ли мы достичь всесторонней свободы? Смогли ли мы окончательно избавиться от чувства зависимости, от ставшего привычным наследия тоталитаризма, инертности и равнодушия, которые несколько веков насаждались в умы многих поколений?

Ясно одно: за эти годы, без сомнения, мы прошли путь, равный нескольким десятилетиям.

Мы достигли высоты, где можно, расправив плечи, свободно дышать.

Без сомнения, мы смогли избавиться от устаревших стереотипов поведения, неправильных понятий, окутывавших плотной завесой наше сознание.

Человек всегда живёт вчерашним, настоящим и будущим. Настоящее быстро проходит, превращаясь во вчерашнее, прошлое. Значит, мы всю жизнь живём, только стремясь в будущее.

Дорогие казахстанцы! Дорогие соратники и уважаемые гости!

Сегодня вся наша страна, соотечественники и друзья за рубежом празднуют десятилетие независимости Казахстана.

Для меня этот день – самый главный в жизни, а это выступление – самое ответственное с того момента, когда я объявил казахстанскому народу о том, что наша страна стала независимой.

И, как избранный народом глава государства, первый Президент Казахстана, я должен ответить на, казалось бы, **простые, но на самом деле очень сложные вопросы.**

Что такое независимость, что она нам дала?

Какими мы стали?

Что нам нужно сохранить и от чего следует избавиться?

Наконец, что нас ждет впереди?

Вопросы эти сложны потому, что ответы на них должны быть обращены как к каждому из нас, так и ко всем вместе – народу, объединённому общей судьбой, гражданам Казахстана. Страны, которую строим своими руками. Страны, с которой связано наше будущее.

Сегодня мы, наконец, осознали разницу между **страной**, которая называлась СССР, и **системой**, которая ей управляла.

И с высоты прошедших лет мы понимаем различие между распадом страны и ликвидацией этой системы.

Но, отрицая тоталитарное, закрытое общество, мы стали гораздо глубже осознавать и опасности, которые несут экстремизм, рыночный радикализм, другие угрозы стабильности нашего общества.

Мы живём в **многонациональном государстве**. В нём – труд многих поколений казахстанцев, душа и судьба всех народов нашей страны.

Мы добились независимости. Мы сообща построили новую страну. Мы выстрадали нашу независимость. Мы глубоко осознали её суть.

Поэтому сегодня – наша общая радость, наша общая победа!

Поздравляю вас, мои дорогие сограждане, с этим светлым праздником!

* * *

Дорогие казахстанцы!

Десять лет назад мы получили **осколок агонизирующей экономики**, но даже его надо было осваивать и изучать, поскольку республика раньше большей частью своего потенциала не управляла.

Мы получили железные, автомобильные дороги, энергосистемы, трубопроводы, которые по своим параметрам не отвечали интересам нового Казахстана.

Мы получили массу предприятий и оборудования, которые даже близко не соответствовали мировым стандартам.

Мы получили экстенсивное сельское хозяйство с огромным количеством неблагополучных аулов и сел.

У нового государства не было Конституции, своих атрибутов и символов.

Всё законодательство было настроенным на другую идеологию, другую страну и другие цели.

Но самый острый в те годы дефицит – люди, знающие, что делать в новых условиях. Все понимали, что по-старому жить нельзя, но плохо представляли, чего хотим, что и как делать.

Всё приходилось начинать практически с нуля, но надо было выбрать **главное направление**. И в первую очередь – достичь **реального** суверенитета, добиться признания нашей страны внешним миром.

Казахстан первым на планете добровольно отказался от ядерного оружия. Это, без преувеличения, является беспрецедентным вкладом в формирование системы глобальной безопасности, в дело мира на Земле.

Одновременно это и решающий вклад в обеспечение нашей безопасности.

При этом мы добились, что **все официально признанные ядерные державы мира предоставили Казахстану совместные и всеобъемлющие гарантии безопасности**.

За эти годы Казахстан полностью урегулировал вопросы границы с КНР, Туркменистаном, Узбекистаном и Кыргызстаном. Это факт огромной исторической важности. Завершено то, что тянулось столетиями и о чём могли только мечтать наши ве-

ликие предки. В ближайшее время будут решены все пограничные вопросы с Россией.

Меры, принятые в рамках «шанхайской пятёрки», заложили основы политики доверия, партнёрства и стабильности на огромном географическом пространстве.

Это также факты **огромной исторической важности**. Потому что страна может эффективно развиваться лишь при условии полной уверенности в своей безопасности.

7 мая 1992 года моим Указом были созданы Вооружённые Силы Республики Казахстан. Здесь мы начинали тоже практически «с чистого листа»: оставшиеся 40–45 процентов от штатного расписания офицеров; отсутствие единой системы управления войсками; забитые устаревшей техникой склады; нелетающие ввиду отсутствия опытных лётчиков и топлива самолёты; дезорганизованная система противовоздушной обороны.

За 1992–1998 годы мы перестроили Вооружённые Силы, а с 1999 года начали их кардинальную реформу.

Все эти годы я **практически ежедневно** занимался вопросами военного строительства, и должен сказать, что **наши офицеры и генералы с честью выдержали выпавшие на их долю трудности и испытания переходного периода, обеспечивают обороноспособность страны.**

* * *

В первые годы независимости, – годы бескрайней свободы, которой далеко не все умели пользоваться разумно, – **исключительно важно** было не допустить межгосударственных конфликтов, взлёта националистических настроений, нападков одних групп общества на другие. При этом надо было научиться принимать самостоятельные решения внутри страны в условиях независимости.

Переходя к основам демократии, мы порой видели в ней идола, которому надо поклоняться, а не инструмент, которым надо научиться пользоваться.

Было стремление слепо копировать опыт зарубежных стран без учёта наших особенностей. Всё это вело к сбоям, которые ощущало всё общество. Но мы всегда чётко различали **опасность**, осознавали свою **ответственность**, и это позволило нам выстоять.

И мы создали независимое государство. В таком виде и на такой территории – впервые в нашей истории. Это – непреложный факт нашего времени!

Мы конституционно запретили цензуру, провозгласили **свободу слова**. Мы сформировали открытое плюралистическое общество. Никто из побывавших в нашей стране тысяч журналистов зарубежных стран не встретил никаких препятствий в своей профессиональной деятельности. Им со стороны были хорошо видны наши «плюсы» и «мину-

сы». Но не раз, делясь со мною своими впечатлениями о нашей стране, журналисты самых известных мировых средств массовой информации отмечали открытость наших людей, какая редко встречается во многих странах мира, в том числе самых развитых.

Одновременно нам приходилось принципиально менять сами основы экономических отношений.

Экономика, не получая правильных решений, впадала в глубокий кризис. Бушевала инфляция. Торговлю парализовала несовершенная банковская система, платежные поручения не исполнялись месяцами.

Нисколько не драматизируя ситуацию, скажу вам сегодня прямо, что в начале 1990-х годов **мы стояли у края пропасти**. За 1990–1994 годы в Казахстане объём производства промышленной продукции сократился наполовину. В сельском хозяйстве спад составил почти треть, транспортные перевозки вообще упали на две трети. Остановились промышленные гиганты, свирепствовала безработица, началась массовая экономическая миграция. Государство не справлялось с управлением собственными предприятиями – они продолжали работать на склад, а не на продажу продукции.

Из-за безграмотности тогдашних «красных директоров» реальный сектор обрстал долгами.

Деньги от продажи оборотных средств и продукции оседали за рубежом или прикарманива-

лись. Поэтому сегодня этих директоров мы нигде не видим.

На всех участках катастрофически не хватало средств. Невыплаты пенсий, пособий и зарплат стали приобретать хронический характер. Повсеместно распространились натуроплата и бартер.

В стране, как во времена войны и разрухи, **появилась реальная угроза голода и холода**. Жизнь диктовала необходимость решительных, системных, крайне энергичных, быстрых изменений в экономике.

Без сильной вертикали исполнительной власти сделать это было бы невозможно. Требовались новые люди, новая экономическая стратегия. Нужно было убрать все барьеры на пути её реализации.

Мы приняли **Конституцию**, в которой утвердили новые принципы построения власти, защитили основные права граждан. И наши главные успехи достигнуты благодаря Конституции, принятой всенародно в 1995 году.

Пользуясь полномочиями Президента, в межконституционный период я выпустил в 1995 году более ста сорока указов, имеющих силу закона, что позволило осуществить решительные, принципиальные и быстрые изменения, предопределившие ту скорость реформ, которой мы гордимся и сегодня.

Страна получила рыночные, соответствующие мировым стандартам **законы**, заставившие повернуть экономику в совершенно иное русло.

Кардинально изменились наши банки. Были выстроены принципиально новые бюджетная и налоговая системы, либерализованы цены и торговля. В 1993 году мы ввели собственную национальную валюту, что позволило проводить самостоятельную макроэкономическую политику.

За короткое время с 1992 по 2000 годы были разработаны и утверждены Указами Президента четыре программы реформ в экономике и глубокой её приватизации.

Последовательное осуществление намеченных программ привело экономику к глубоким структурным изменениям. Все эти годы активно внедрялись и поддерживались частная собственность, предпринимательство, малый бизнес.

Колхозно-совхозная система, отторгавшая рыночные преобразования, окончательно отошла в прошлое.

Тысячи средних и крупных предприятий были проданы или переданы в управление в частные руки, сменился менеджмент.

В органы власти смело вводились молодые и образованные, свободные от догм старой системы, мыслящие по-новому люди. Экономика страны начала развиваться, постепенно стала улучшаться и жизнь наших граждан.

Произошла решительная и беспощадная очистка экономики и нашей жизни от рецидивов тоталитарной системы.

Но главная революция в то время произошла

именно **в сознании казахстанцев**, — мы все окончательно убедились, что отныне **сами отвечаем за свои судьбы, семьи, за своё благосостояние**.

Экономика и государство стали приходить в порядок. Как от тяжёлого сна, люди отходили от прошлого, пробуждались к новой жизни.

* * *

И, тем не менее, времени на передышку не было. Необходимо было навёрстывать упущенное. Страна нуждалась в стратегически важных и долгосрочных решениях.

И мы сами, и внешний мир должны были понять, **куда устремлён Казахстан, к каким целям и в каком направлении он собирается двигаться**. Нужен был своего рода «сигнал», точный и твёрдый, — всем, особенно нашей молодежи, которая вступала в сознательную жизнь и не имела ориентиров.

С 1997 года мы стали действовать в соответствии с долгосрочной **Стратегией развития до 2030 года**, в которой ответили на все эти вопросы.

Это документ **концептуального** стратегического и тактического характера, где чётко обозначены наши приоритеты, пути и методы их достижения.

Мировые и внутренние проблемы, конечно, будут вносить в жизнь свои коррективы. Но основной рецепт ясен: рост экономики невозможен без становления разумно регулируемого открытого

рынка, благоприятного климата для внешних и внутренних инвестиций.

Мы объявили о своём **миролюбии**, отсутствии к кому-либо каких бы то ни было претензий всей планете. Но мы сказали и о своей готовности при наступлении внешних угроз отстоять наш общий дом, нашу землю.

Мы подтвердили, что самым дорогим для нас является **мир и согласие**, спокойствие в нашей стране, объединение всех и каждого во имя общих целей.

Мы провозгласили свои **экономические и социальные приоритеты** – они просты и понятны казахстанцам и всему миру.

Наконец, мы определили социальную направленность будущего **государства** и пути его совершенствования в интересах народа.

* * *

Намеченная стратегия все эти годы уверенно воплощается в жизнь.

В предельно сжатые сроки мы подняли новую столицу – Астану. Она стала крупным региональным центром притяжения, остро необходимым стране;

центром «обкатки» современных технологий и инфраструктуры;

локомотивом роста экономики;

мощным импульсом развития отечественной стройиндустрии в условиях сильной конкуренции со стороны иностранных компаний;

оживления в сфере развития автодорог и в целом транспортной отрасли.

Развитие столицы стало сильнейшим стимулом усиления межобластных связей и открытия новых рынков. Полностью обновился государственный аппарат. Новый дух энергии и созидания обогатил огромный, стратегически важный регион нашей огромной страны. Здесь созданы исключительные условия для развития искусства, науки, образования. Произошло животворное взаимопроникновение культур и духа разных народов нашей страны.

В столице формируется современная городская архитектурно-бытовая культура. Она становится примером для всех регионов страны. Они по образцу Астаны приступили к долгожданной реконструкции городов.

Мы это с вами сделали! Несмотря на многочисленных скептиков. Несмотря на мировой финансовый кризис.

Это лучшая иллюстрация наших способностей, возможностей, энергии, желания и нашего упорства.

Весь мир, а главное – себя самих мы убедили в том, что в любых условиях мы готовы к переменам и способны их осуществлять.

* * *

Начиная с 1998 года, мы приступили к долгосрочным реформам в пенсионной системе, государ-

ственной службе, правосудии, образовании, здравоохранении. Серьёзные изменения произошли и на селе.

Стратегия заработала во всех направлениях. Но судьба приготовила нам новые испытания – удар мирового финансового кризиса 1997–98 годов.

Страна в очередной раз столкнулась с угрозой остановки заводов, массовой безработицы, острейшего бюджетного кризиса, невыплаты пенсий и заработных плат.

Нам пришлось отложить многое из намеченного, мы потеряли темп, снова снизился жизненный уровень. Но в экономике не было допущено обвала, она доказала свою прочность.

Уроки кризиса подтолкнули нас к дальнейшим быстрым реформам, потребовав изменить подход к бюджетным расходам, к режиму экономии.

Но главное – **мы осознали цену денег и стратегическую важность резервов**, а они у страны были накоплены.

Кризисы приходят и уходят. Несмотря на все беды, они в конечном итоге способствуют оздоровлению экономики на застоявшихся участках, а главное – мобилизации воли, собранности и организованности людей.

В последние три года **появилась устойчивость** экономики, ожили и заработали наши заводы, пришло в себя село, начали хорошеть города и районные центры, страна вошла в фазу экономического роста.

Почему я говорю об этом сегодня с уверенностью?

Как показывает мировой опыт (Япония, КНР), устойчивый рост экономики страны начинается при достижении нормы накопления не ниже пятнадцати процентов. Казахстан в этом году выходит на уровень почти двадцати пяти процентов накопленных к валовому национальному доходу. В 2001 году объём выданных банками кредитов составил 460 миллиардов тенге (более трёх миллиардов долларов). Ставка рефинансирования Национального банка снизилась от трёхсот сорока процентов в августе 1994 года до девяти процентов в этом году.

Хочу отметить, что реальный рост ВВП за последние пять лет в Казахстане достиг уровня 26 процентов. К примеру, в Венгрии он составил 26,2%, в Польше – 24,4%. За этот же период инфляция составила в нашей стране 52,1%, а в Польше – 49%, в Венгрии – 70%.

Инфляция в этом году составит у нас **менее семи процентов против трёх тысяч шестидесяти одного** в 1992 году.

Эти два макроэкономических показателя в сравнении даже не с СНГ, а с восточноевропейскими странами, характеризуют Казахстан далеко не с худшей стороны.

Благодаря такому росту экономики страна начала ежегодно повышать размеры пенсий и заработной платы своим гражданам.

Огромную роль в нашей экономике сыграли

прямые иностранные инвестиции. С 1993 по 2000 годы Казахстан привлёк их на сумму 14,7 миллиарда долларов США, что составляет почти треть от иностранных инвестиций в страны СНГ и около 80 процентов – в государства Центральной Азии.

И, если кто-то считает, что в Казахстан пришли инвестиции только из-за огромных природных ресурсов, то он сильно ошибается.

Частные инвесторы будут вкладывать деньги в страну, если видят высокую доходность и низкие риски. После близкого знакомства они задают простые вопросы. Как вывозить продукцию и прибыль? Какие у вас тарифы, налоги, льготы, затраты? Гарантируете ли вы стабильность в стране и в законах?

Да, иностранный инвестор прагматичен, даже жесток, потому что он живёт за **счёт прибыли**, и вложит свои средства только туда, где её получит. Он должен поверить тому, с кем договаривается. И нам поверили.

* * *

В последние годы мы приступили к крупному строительству и модернизации многих производственных сфер. Укоренилось чувство личной ответственности за себя и свои семьи, люди почувствовали себя собственниками имущества и своей продукции, что очень важно, особенно на селе.

Развитие малого бизнеса, а сегодня действует 400 тысяч субъектов малого предпринимательства,

где заняты 1 миллион 600 тысяч человек, – ещё одно подтверждение правильности проводимых реформ.

Доля малых предприятий в валовом внутреннем продукте в стране выросла практически с мизера до восемнадцати процентов.

Впервые в нашей новейшей истории мы говорим о стабильной, нормальной и предсказуемой жизни не как о цели или перспективе, а как о свершившемся факте, времени оправдавшихся надежд.

Всё, чем мы сегодня гордимся, – свобода, открытость, либеральная политика и экономика, – достигнуто **в стране**, которая на протяжении столетий и десятилетий не знала демократии, где любое свободомыслие жестоко подавлялось, а о частной собственности даже не приходилось говорить.

Достигнуто **в такое время**, когда ещё во многих странах нарушаются элементарные права человека, миллиарды людей живут в голоде и нищете, необразованности, а демократия ещё даже не пустила первые ростки.

Достигнуто **в такой международной обстановке**, которая делает уже как будто «привычными» сообщения о новых убийствах, терактах, новых войнах, новых жертвах.

Всё это заставляет нас глубоко задуматься. У нас с вами в руках судьба одной из самых многонациональных и многоконфессиональных стран мира.

Мы должны сделать всё, чтобы осознание этого стало не помехой, а внутренним импульсом на пути нашего развития, тем более что сама судьба даёт нам шанс извлечь пользу из этого многообразия.

Ведь есть ещё немало сил, которые пытаются, и будут пытаться разрушить саму ткань нашего общества. Если мы прошли этот десятилетний путь становления в согласии, это далеко не означает, что весь мир и мы сами преодолели рецидивы тоталитаризма и реакции.

Происходящее сегодня на планете заставляет всех нас задуматься о том, **насколько мы защищены, насколько обеспечена наша безопасность.**

Вечной бедой всего мира остаётся расовое, религиозное, национальное и социальное размежевание людей. Здесь скрываются основные источники экстремизма и конфликтов.

Предубеждения, разобщённость наций, неуважение к человеку, замаскированное религиозными, политическими или социальными причинами, превращают в пытку жизнь миллионов людей в разных странах мира.

Мы обязаны всеми имеющимися возможностями государства, каждого гражданина нашей многонациональной Родины **сохранить дружбу, доверие, согласие и стабильность в нашем общем доме – Республике Казахстан. И не позволить никому нарушить это наше золотое достояние.**

Дорогие соотечественники!

Мы сильно изменились за эти годы. Пройденное время обострило в нас жажду справедливости, мы стали требовательными к себе и к другим, мы стали требовательны к власти и самой жизни.

Ведь десятилетний юбилей – не привал на нашем пути, а время осмысления пройденного и определения задач.

Нас начинают охватывать смешанные чувства гордости и разочарования, уверенности и тревоги, возбуждения и усталости.

Хотя наши успехи налицо, недостатков у нас ещё немало. Мы убеждаемся, что перед страной встают новые, но на самом деле хорошо забытые старые проблемы.

Мы видим, что надо окончательно преодолеть непрофессионализм, себялюбие чиновников, их безответственность и безразличие к нуждам людей.

Надо избавиться от взаимопереплетения власти и бизнеса.

Надо учиться культуре демократии и свободе слова, не злоупотреблять этими важными понятиями, беречь лицо нашей молодой демократии.

Надо учиться организовывать производство, поднимать производительность труда, внедрять новые технологии, повышать качество работы и продукции, стараться быть конкурентоспособными и выходить на внешние рынки.

В то же время мы должны осознать реальную обстановку гораздо глубже. Мировая экономическая мысль в последние годы всё больше приходит к выводу о том, что «чистого капитализма», как и «чисто рыночной экономики» нет.

И мы должны глубоко осознать роль и место государства в новой эре, эпохе глобализации, научно-технической революции, перестройки миропорядка.

История вновь ставит нас перед трудным выбором. Но в то же время дает уникальный шанс не стремиться к тому, что многие уже готовятся изменять, а сразу оказаться в нужном «времени и месте» общественных отношений.

* * *

Дорогие соотечественники!

Я не могу не сказать о том, что впереди у нас ещё немало трудностей, новых испытаний и проблем – такова жизнь. Нас ждёт нелёгкий процесс внутреннего очищения и крупных перемен.

Если мы не найдём правильных решений, а многим государствам и народам этого не удалось, мы останемся на обочине мирового развития.

Поэтому давайте действовать!

Для страны с переходной экономикой существует **два сценария** будущего.

- Консервация сложившихся пропорций в экономике, её неуклонное превращение в дезин-

тегрированную и контролируемую извне сырьевую периферию мирового рынка.

- Быстрое восстановление и развитие своего научно-технического потенциала на основе самых современных и эффективных технологий, рост производства и инвестиций.

Мы выбираем второй путь – формирования казахстанской модели экономики, которая будет обладать потенциалом долгосрочного динамичного роста, конкурентоспособностью и эффективностью, позволит решать задачи повышения уровня жизни наших граждан, сохраняя целостность и безопасность страны.

Правительство должно быть способно решать эти задачи. Законодательная база реформ создана, основную часть преобразований мы осуществили. Сегодня нужны люди для практических дел.

Мы добьёмся того, чтобы в органах власти работали профессионально подготовленные, порядочные и справедливые люди, живущие интересами только народа и государства.

Будут осуществлены коренные изменения в кадровой политике, подготовке будущих управленцев. Мы выработаем новый Кодекс этики государственных служащих.

Казахстан пойдёт и дальше по пути демократизации. Никаких сомнений в этом не должно возникать. Строить либеральную экономику с одной

стороны и закрытое общество – с другой, не удавалось, в общем-то, никому.

Проблема заключается в том, как понимаются процессы демократизации, а не в их сроках и формах.

Есть азбучные истины, которые каждый раз «успешно» забываются. У реальной демократии есть несколько фундаментальных основ – наличие развитого среднего класса, законодательной базы, реального гражданского общества, политической культуры населения, исторических традиций и соответствующего геополитического окружения.

Без учёта этого любые формальные процессы ведут не к демократии, а к охлократии, то есть, попросту говоря, к вседозволенности и анархии, и, как следствие – к столкновениям и распаду.

Так случилось в начале прошлого века с царизмом в России, так случилось с Советским Союзом в 1991 году. Давайте не будем забывать эти исторические уроки.

Все эти годы мы реально создавали основы демократического общества. Средний класс из абстракции стал реальностью. Законы страны полностью изменили механизм регулирования общественных отношений. Население и политические элиты многократно прошли сквозь горнила выборов. Многие стереотипы тоталитаризма разрушены. Создан надёжный пояс добрососедских отношений.

Кто это осуществил, вопрос, по-моему, не ос-

новой. Главное – в том, что мы сделали всё ради создания открытого и в экономическом, и в политическом отношении общества.

Но надо двигаться дальше.

Нам необходимо новое, отвечающее времени, содержание и устройство ветвей власти и их баланс.

Мы будем стремиться к разумной децентрализации экономики, созданию взвешенной системы местного самоуправления, **но прежде законодательно определим чёткое распределение государственных функций по всем уровням, пересмотрим межбюджетные отношения.**

Как показывает уже накопленный опыт, не решив эти вопросы, мы рискуем здоровую идею выборов низвести до дорогостоящего для страны политического «шоу» в ущерб демократическим преобразованиям.

Судебная система должна избавиться от пороков прошлого и настоящего, служить делу защиты прав людей бескорыстно и честно, помнить, что именно на этих условиях судьи наняты на работу народом, а не наоборот.

Для излечения искривлённых участков нашей жизни, расчистки пространства для здоровых сил народа, мы прибегнем к мерам принуждения со стороны государства, если наша бизнес-элита, государственный аппарат, наконец, не поймут, что сейчас тем, кто находится во власти, надо защищать народные и государственные, а не групповые или

личные интересы, не путать государственные и личные карманы.

Нам предстоит серьезно изменить всю государственную контрольно-инспекционную систему, включая финансовый контроль.

* * *

Пройдет немного времени, и **Казахстан войдет в число ведущих нефтедобывающих государств планеты**. Но надо помнить, что нефть и другие природные ресурсы – это не результаты нашего труда. Они нам ниспосланы Природой.

Эти ресурсы рано или поздно иссякнут. Возможно, будут найдены новые источники энергии. На нас лежит высокая ответственность перед потомками, будущим страны. Поэтому ресурсы будут не разбазариваться, а накапливаться, превращаться в передовые знания, новые заводы и технологии.

Каждый, кто способен работать, должен сам своим трудом добывать себе на хлеб, обеспечивать семью, копить на старость. Государство создаст для этого все законные условия и будет поддерживать тех, кто хочет трудиться и умеет это делать.

Мы проявим жёсткость и разум, чтобы максимально улучшить здоровье народа, снизить темпы распространения наркотиков и инфекционных заболеваний.

Но, решая эти важные и неотложные для нашей страны проблемы, мы не должны упускать

из виду решение **важных общих долгосрочных задач**.

Пришло время серьёзного изменения структуры производства. Приоритетом должны пользоваться те отрасли, в которых мы традиционно имеем преимущество перед другими странами мира – **нефтегазовый и горно-металлургический комплексы, сельское хозяйство**.

Что нам надо делать:

- 1. Необходимо усилить внимание вопросам более глубокой переработки сырья, увеличения добавочной стоимости. Надо развивать нефтехимию, прокат, изделия из металлов, пищевую промышленность. Требуется разработка отдельных программ обслуживания экспортных комплексов, модернизации заводов, которые будут обслуживать нефтегазовый и горно-металлургический комплексы страны.
- 2. Параллельно с этим надо развивать инфраструктуру и соответствующие отрасли – транспортную, коммуникационную, финансовый сектор, геологоразведку, производство труб, удобрений, стройматериалов, машин и оборудования.
- 3. Необходимо завершить реформу системы социальной защиты, непроизводственной сферы.
- 4. В ближайшие годы надо существенно продвинуть интеграцию с Россией и среднеазиат-

скими странами, как с нашими основными экономическими партнёрами. Нужно идти на гармонизацию политики и законодательства со всеми членами ЕврАзЭС.

Это четыре **конкретные** задачи, изложенные в десятилетнем стратегическом плане развития нашей страны, и за них должны отвечать **конкретные** члены Правительства и акимы.

В наших руках есть всё необходимое для ускоренного экономического развития. Мы полностью самодостаточны в земельных, минеральных ресурсах, продовольствии и энергетике. Экономика обрела признаки устойчивости. Появились накопления для решения крупных задач.

Прогнозы показывают, что Казахстан может на 5–7 процентов ежегодно увеличивать ВВП, а промышленное производство – на 10 %. Но надо стремиться сделать больше.

Необходимо развивать экономику и социальную сферу применительно к нашим условиям. С одной стороны, недопустимо доминирование рыночного радикализма. С другой – во всех отраслях экономики должна быть ясность, где есть место приложения рыночных сил, где – только государства, а где – есть совместное поле деятельности.

В предстоящее десятилетие мы обязаны в основном победить бедность, добиться преобладания в стране среднего класса.

Нам предстоит ещё столкнуться с глубокими процессами внутренней миграции, урбанизации,

решением задач перепроизводства сельскохозяйственной продукции, избыточности населения на селе.

Мы должны в этот период решить проблему чистой питьевой воды, взяться по-настоящему за посадку и охрану лесов, озеленение наших городов и сёл.

Мы продолжим в соответствии с нашими планами строить дороги и стратегическую инфраструктуру, но всё это должно быть качественно новым. Как вы знаете, Парламент на эти цели выделил на следующий год в полтора раза больше средств, чем было в этом году.

Мы начнём дальнейшее коммерческое освоение ресурсов Каспийского шельфа и других районов, учитывая интересы страны.

Мы накопили опыт и знания, чтобы глубоко осознать и сформулировать собственные интересы и приоритеты во внешней политике.

Вы видите, какой огромный объём задач ставит перед собой государство. И мы их обязательно, вместе с нашим народом, осилим!

Но есть немало проблем, которые государство не решит без поддержки **со стороны общества, со стороны каждого из вас.**

Это наша свобода. Это моральные и эстетические ценности нашей молодёжи. Это отношение к старикам, тем, кто сегодня страдает, бедным и немощным и многое другое.

Я обращаюсь к **нашей интеллигенции, ко всем**

здоровым силам общества, на ком сегодня держится страна, благодаря кому она развивается: давайте сделаем всё возможное, чтобы самим не сбиться с пути прогресса и вывести на него всех наших соотечественников, которые пока не находят своё место в жизни.

Я обращаюсь к **нашим крестьянам**. Знаю, что село трудно, но начало подниматься с колен, что жить там стало легче, но ещё многое предстоит сделать. Надо учиться отстаивать свою свободу и достоинство. Вы – **хозяева** произведённой продукции, и цените эту выгоду! Научитесь торговать. Научите этому своих детей.

Надо работать по-новому, повышать качество, научиться торговать, стремиться к настоящему знанию, образованию.

Я **обращаюсь к молодежи**. Государство, ваши родители будут делать всё, чтобы вы получили самое лучшее образование. Помните об ответственности перед страной и старшими поколениями: добросовестно осваивайте знания, учитесь работать. Не принимайте того плохого, что есть сегодня в нашем обществе, не смиряйтесь с ним и не приспособляйтесь жить по ложным правилам.

Я обращаюсь к представителям **старшего поколения**. Берегите ценности и мудрость жизни, делитесь ими щедро с молодёжью. Мы всегда помним вас, и будем делать всё, чтобы с каждым годом ваша жизнь была более достойной и обеспеченной.

Дорогие мои казахстанцы!

Минувшее десятилетие лет, словно молния, пронизало нашу жизнь, каждую человеческую судьбу.

Воспоминания разворошили многое в наших душах. Время как бы раздвоилось. Таких трудных, но прекрасных десяти лет у нас никогда больше не будет.

Все эти непростые годы я так же, как и вы, огорчался и радовался. Всё, что вы пережили, прошло через моё сердце. Вы это знаете, вы это видели.

Приходилось порой идти наперекор вашей воле и желаниям. Но я это делал только в интересах страны. Логика переходного периода, ответственность не позволяли делать по-другому, проявлять расслабленность и благодушие.

Я благодарен всем вам, что все эти трудные годы вы понимали меня, принимали мои мысли и идеи.

Нашим детям и внукам достанется свой отрезок истории и свои воспоминания, свои оценки и нам, и нашему времени.

Но сегодня, в этот юбилейный день, **я хочу сказать огромное спасибо всем вам, дорогие мои казахстанцы, за ваше долготерпение и труд, за вашу волю и ответственность, за вашу веру и надежду.**

Спасибо за то, что вы сохранили и пронесли через эти тяжёлые годы согласие и понимание, мудрость и уважение друг к другу, не допустили распрей и столкновений.

Прежде всего, я благодарю **наших отцов и ма-**

терей, которые сберегли и обустроили нашу землю, и сегодня, принимая новую эру, передают знания жизни детям и внукам.

Без вашего ратного и трудового подвига, терпимости и мудрости – сегодня бы не было никакого праздника. **Низкий вам поклон!**

Мы должны также поклониться **нашим учителям, врачам, учёным, инженерам** за то, что в самые жестокие годы экономического кризиса они остались верны своему долгу, **сохранили бесценное достояние – знания и веру в лучшие времена.**

Я благодарю представителей **национально-культурных объединений**, которые сегодня, возрождая и укрепляя свои исконные ценности, поверили в казахстанскую государственность и вносят неопенимый вклад в строительство нашего общего дома.

Я хочу сказать спасибо лидерам **религиозных объединений** нашей страны, **благодаря** чести и мудрости которых **казахстанцы не знают конфессиональной розни.**

Я благодарю представителей **политических партий, общественных объединений** Казахстана, представителей средств массовой информации, которые, несмотря на все трудности, порой неоднозначные эпизоды становления нашей политической системы, несмотря на объективное различие политических интересов, **никогда не подвергали опасности стабильность и согласие в обществе.**

Я благодарен казахстанским **предпринимате-**

лям, которые своим трудом и знаниями поднимали новую страну, учили других и создавали новые рабочие места.

Я хочу поблагодарить **международные организации**, все страны мирового сообщества, которые помогали, учили нас в эти первые трудные годы. **Спасибо всем, кто искренне верил в Казахстан и поддерживал его все эти годы!**

Благодарю моих родных и близких, которым было также нелегко, но они меня всегда понимали и поддерживали.

На себе испытал, как тяжело и непросто руководить таким гордым и мудрым народом. Но я благодарен истории и судьбе за то, что мне выпала такая честь и ответственность в самые непростые для страны годы.

Вспоминая сегодня первые годы казахстанской независимости, я иногда невольно удивляюсь тому, как много нам удалось сделать, какие трудности преодолеть. Мы действовали тогда, исходя из необходимости решения огромного комплекса задач, которые редко **так** переплетаются в **одной** стране в **одно и то же время**.

Но нам помогала вера в будущее, которая заставляла упорно и напряжённо работать. Я благодарю всех, кто был в числе моих соратников в строительстве нового Казахстана, кто в те непростые годы был рядом со мной и, не жалея себя, делал всё возможное и даже невозможное, чтобы найти выход из нарастающей кризисной ситуации.

Мы победили. Сделали то, во что почти никто не верил.

Наш рынок заполнен всевозможными товарами, и мы уже не вспоминаем о былом дефиците.

Казахстанские предприниматели достаточно прочно стоят на ногах и уже начинают осваивать зарубежные рынки.

Мы создали современную и крепкую финансово-банковскую систему, которая сегодня многими экспертами признана лучшей в Содружестве Независимых Государств. Мы провели структурные реформы практически во всех отраслях экономики и создали базу для её дальнейшего поступательного развития.

Процесс трансформации общества, конечно, ещё не закончен. Но главное сделано. **Казахстан состоялся, уверенно развивается и крепнет.** И все эти годы животворным родником, питающим наши силы и добрые помыслы **на благо Родины, была наша Независимость.**

* * *

**Глубокоуважаемое собрание!
Дорогие соотечественники!**

Перечисленное – это только важнейшие дела и мероприятия, осуществлённые за годы независимости. Впереди – гораздо более грандиозные и объёмные задачи. Чтобы справиться с ними, от всех нас требуется неиссякаемая энергия, самоотвер-

женный труд, обширнейшие знания, высокий гуманизм, патриотизм сознания, а самое главное – единство в помыслах и поступках.

Оставшиеся за плечами десять лет доказали, что всем этим мы обладаем сполна.

Эти десять лет, прежде всего, позволили убедиться в правильности взятого нами курса.

Продемонстрировали твёрдость, решимость и всеготовность нашего народа отстаивать и укреплять свою независимость. Показали глубину нашей уверенности в светлом завтрашнем дне нашей страны. Теперь предстоит, не успокаиваясь на достигнутом, и дальше возвышать нашу отчизну.

Независимость предоставила нам колоссальные, прежде невиданные возможности. Наша задача – реализовать их сполна, и мы это сделаем!

Независимость открыла перед нами дорогу в светлое будущее. Не сворачивая с неё, мы будем двигаться вперёд.

Да здравствует Независимость!

Пусть процветает и сияет в веках наша любимая Родина – свободный Казахстан!

Желаю всем вам счастья и радости! Спасибо!

Нурсултан Назарбаев
ЖҮЗ ЖЫЛҒА ТАТИТЫН ОН ЖЫЛ
ДЕСЯТЬ ЛЕТ, РАВНЫЕ СТОЛЕТИЮ

ИБ № 987

Теруге 18.12.2001 берілді. Басуға 21.12.2001 қол қойылды. Пішімі 60x90 1/16. Гельветика
гарнитурасы. Офсеттік басылым. Шартты баспа табағы 7,0. Есептік баспа табағы 5,24.
Таралымы 10000 дана. Тапсырыс № 1009.

«Атамұра» баспасы, 480091, Алматы қаласы, Абылай хан даңғылы, 75.

Қазақстан Республикасы «Атамұра» корпорациясының Полиграфия комбинаты,
480002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.